

JOSEP GARCIA SANZ

LO CANALERO

Sisco Ollé

Caramella

MÚSICA I CULTURA POPULAR

Josep Garcia Sanz, més conegut per Pepe *lo Canalero*, va néixer a la ciutat de Roquetes, un 4 d'agost de 1914, en el si d'una família pagesa.

El sobrenom del Canalero ja venia per part del seu iaio matern, que havia estat encarregat de les obres del Canal de la Dreta de l'Ebre, i que un cop acabat aquest s'havia quedat treballant com a supervisor del canal des de Xerta fins a Amposta.

La seva afició per cantar la hi va donar la seva mare, que ja de menut el feia pujar dalt d'una cadira a la cuina de casa i el feia cantar jotes tortosines. No va ser fins als setze anys que va començar a cantar d'una manera més continuada, primer a Roquetes, que va ser on va començar, i després pels altres pobles i ciutats de les nostres comarques ebrenques. Mentrestant, anava compaginant la seva afició de cantador amb la de pagès.

Va començar a cantar al costat de cantadors com Perot, de la Ràpita o Boca de Bou, de Sant Jaume, per bé que també va cantar al costat d'altres cantadors com Tafalla, Caragol, Carrinya, Güec. Ja abans de la Guerra Civil anava a cantar a la major part de les festes majors de Tortosa i dels seus barris, com Santa Clara, Remolins, Raval de Sant Llàtzer, Roquetes, Bitem, Jesús...; a les festes de Sant Antoni...

Durant el període de la Guerra Civil del 1936-1939 va ser mobilitzat i passà aquests tres anys a Tarragona.

ARXIU DE SISCO OLLÉ - CEDIDA PER REVISTA SARGANTANA

Un cop acabada la Guerra Civil, torna a Tortosa i continua cantant com havia fet fins a l'any 1936, ara acompanyat de cantadors com Perot, Boca de Bou i el Noro, del Lligallo del Gànguïl. L'any 1940 es casava amb Carme Fàbregues Calvet i un any després neixia la seva filla Carme. Va ser a finals d'aquesta dècada, l'any 1949, quan en un concurs de cantadors que es feia per les Festes de la Cinta a l'Estadi Municipal de Tortosa, on van cantar Perot, Boca de Bou i el Canalero, va canviar l'idioma de la jota tortosina dels cantadors de rondalla que, des de la Guerra Civil, si més no, havia estat sempre en castellà.

A partir d'aquí, això sí, a poc a poc, el català va anar substituint el castellà com a llengua de la jota tortosina. Mentrestant, també anava cantant amb els altres tres cantadors esmentats abans, però amb el cantador que cantava més, per l'aguant que tenien cantant i també perquè eren més joves, era el Noro o Noret.

No només eren les festes majors i celebracions patronals on anava a cantar, també a les voltes de quintos de la major part de pobles de la comarca, comunions, casaments, homenatges, inauguracions, etc. A la dècada dels seixanta s'hi afegeix

un altre cantador ampostí, el Teixidor, que serà un altre que cantarà amb ell fins a l'actualitat. A la dècada dels setanta també començarà a cantar un altre cantador tortosí, Joseret, i un altre d'Alcanar, Codonyol.

L'any 1988 rep el títol honorífic de Tortosí de l'Any 1987, com a difusor de la jota tortosina i se'l convidada a portar amb la seva rondalla la Bandera de la Ciutat a l'Ofrena de les Festes de la Cinta. Un any després, el 1989, la seva ciutat de Roquetes també li ret un homenatge, posant el seu nom al carrer on va viure i oferint-li una festa d'agraïment a la seva tasca també com a difusor i mantenidor de la jota tortosina; al mateix temps és l'encarregat de fer el pregó de festes de Roquetes, que, evidentment, també el farà cantant.

A finals dels noranta se li fa un petit homenatge a la plaça de Coc de la Ràpita, pels anys que havia anat a cantar a les festes majors de la vila. L'any 2000, l'Escola de Música i Dansa Tradicional de Tortosa li fa un homenatge a Roquetes, i l'any 2001 també se li fa un homenatge a Jesús, durant la Festa de l'Oli.

Últimament, a la dècada dels noranta, havia cantat bastants cops amb Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries, tant a Barcelona com a Tortosa, Roquetes i Mallorca. Per tant, el Canalero ha estat un pont d'unió entre el folklore tradicional i antic amb el d'arrel més moderna que representen els Quicos.

Finalment, deixa de cantar en públic al Tradicionàrius de Roquetes de l'any 2002.

Durant tota la seva vida de cantador havia cantant a moltíssima gent dels pobles i generacions de quintos, alcaldes de tots els pobles i ciutats de les Terres de l'Ebre, com també polítics de tots els colors, presidents de la Generalitat, diferents bisbes tortosins...

Les seves actuacions també van traspasar les Terres de l'Ebre, amb actuacions a València, Barcelona, Tarragona, Reus, Madrid, Mallorca, Saragossa, Manresa, Vic, Vilanova i la Geltrú....

Finalment, va traspasar el 26 de juny de 2004, a poc més d'un mes de complir els noranta anys.

COM EREN LES ACTUACIONS DEL CANALERO?

Tal com ell sempre deia:

La gràcia de la jota tortosina cantada és la improvisació, i com a més ràpida un se la pense i digue el que ha de dir, millor: primer, per la gent que està escoltant, perquè quan un no ho coneix, se queda parat, i després pels músics, perquè si a un cantador li costa pensar-se les cançons, los músics han de començar a fer variacions i els que bufen lo bombardino, la trompeta i el clarinet acaben en la boca bauba.

Aquesta era, segons ell, la importància de la cançó de jota tortosina, d'aquí que moltes vegades, quan anava a cantar una cançó, no la tenia ni pensada, feia el gest amb la mà per parar la música i allà va que trona, sis versos i la cançó feta, sense donar temps als músics a fer una variació sencera. Això, els músics ho agraiïen perquè al final de l'actuació no estaven tan cansats.

7

PARLEM DE...

ARXIU DE SISCO OLLÉ

El Canalero i la seva rondalla a les Festes de la Cinta de Tortosa, als anys quaranta.

ARXIU DE SISCO OLLÉ

El Canalero cantant al l'expresident de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, en una de les seves visites a Tortosa, a l'Ermita del Coll de l'Alba.

Si, per exemple, anaven ell i el Noro a cantar a Remolins (Tortosa) o a Santa Clara (Tortosa), que eren barris on els agradaven molt les rondalles, començaven a les deu de la nit i no paraven de cantar fins a les vuit de matí següent, imagineu-vos el fart de cantar i el fart de tocar cantador i rondalla. De vegades, en acabar, agafar la bicicleta i anar a cantar a Santa Bàrbara o a Ulldecona (Montsià), o a on fos, i al tard cap a casa amb la bicicleta i demà tornar-hi.

Voldria tindre memòria
per puguer-me'n recordar
los pobles de la comarca
que io hai anat a cantar:
des de Benifallet a la Cava,
des del Perelló a Alcanar.

L'actuació més reeixida que ell recordava sempre va ser a finals de la dècada dels anys quaranta, a l'Estadi Municipal de Tortosa, a les Festes de la Cinta, on es va fer un concurs de cantadors. Van anar-hi Perot, Boca de Bou i el Canalero; el Noro no hi va anar perquè feia poc se li havia mort un fill.

Els tres es pensaven que els donarien un tema per cantar i en arribar els van dir que cadascú cantés el que vulgués amb sis cançons. Van fer un sorteig de l'ordre d'actuació dins del barret de Perot. L'ordre va ser el següent: primer, Perot, que va cantar a la Mare de Déu de la Cinta; després, Boca de Bou, als aragonesos que aquella tarda havien baixat a actuar i a la relació de Catalunya i Aragó; i, per últim, el Canalero, que va pensar: «i io a qui canto, si tot l'important ja ho han cantat ells, pos a la pagesia i en tortosí, que en tortosí no s'ha cantat mai», i va cantar a la pagesia de l'Ebre en la seva llengua, en tortosí, en català, cosa que va sorprendre el públic tant pel tema escollit, l'olivada que hi havia després d'uns anys d'escasses collites, com per cantar-los en tortosí. Tal com explicava ell, «allò s'afonava!»

Les cançons foren les següents:

Per a cantar dins l'estadi
hai vingut de la muntanya
iestic la mar de content
perquè hai vist una aulivada.
Los pagesos de Tortosa
s'han omplert moltes llibretes

Los pagesos de Tortosa
mos trobem molt retrassats.
Dos anys que no hem collit
res perquè el temps no ha
[acompanyat.

La vida es posa molt cara
i els pagos molt elevats.
Ara estem fent les garrofes
i molts ja les han acabat.
Se paguen a molt bon preu
i això mos ha defensat,
i també es diu que el preu
[de l'oli
enguany sirà més pujat

Los botiguers de Tortosa
esperen les aulivetes
que hi ha molts de parroquians
que els deuen moltes
[pessetes
que durant estos dos anys
enguany farem bona oliada.

Enguany si tenim aulives,
si puc ne vull renovar:
l'aix i les rodes del carro
i per al matxo un collar,
i un fanal que no s'apague
que no em puguen denunciar.

Quan anem a buscar aulives
i mos hem dixat la guia.

Cada moto que trobem
mos s'acursa un any la vida,
que tots mos pensem que
[són,
Recursos i Fiscalia.

Pel que fa a anècdotes seves, n'hi ha moltíssimes, com la de fer-li cantar a una dona i aquesta tirarlos un bací ple de pixats: «Menos mal que no em va tocar, perquè m'ho veia vindre». O anar a cantar accidentat per la picada d'una vespa a la cara i tindre la cara unflada com un bót, i fer un *picadillo* de cançons amb Boca de Bou per veure qui dels dos era més *feo*. I encara, durant la guerra, fer-li cantar a punta de pistola perquè no volia cantar. Explicava: «Va ser jugant jugant, però la processó anava per dins; van disparar, però a la paret i no em va tocar més remei que cantar».

APORTACIONS DEL CANALERO A LA JOTA TORTOSINA

La jota tortosina cantada per cantadors professionals té poc més de segle i mig d'existència, segons s'ha pogut documentar, i, tal com diuen, va ser Mariano Manta el

primer en ser-ho. Per tant, en aquest segle i mig de cant tradicional ebrenc, de canvis, n'hi ha hagut bastants. Així, primer les cançons eren de quatre versos i eren en llengua castellana, posteriorment van passar a ser de sis versos, però els dos últims versos eren repetició i també en castellà. Després, Perot va ser qui va fer les cançons de sis versos, però sense repetir-ne cap, fet que complicava la cançó. I un cop arribats aquí, a començaments del segle XX és quan ja s'afegeix el Canalero a cantar, i les aportacions que ell farà en aquests setanta anys de cant van ser:

1r: Quan ell va començar a cantar, els cantadors, per fer parar la música, ho feien cantant el segon vers de la cançó; llavors, els músics aturaven la variació i el cantador cantava la seva cançó. Això era una repetició innecessària si hi havia una altra manera de fer parar la música com, per exemple, fer un gest amb la mà als músics perquè la paressen. I així ho va començar a fer el Canalero quan anaven moltes hores a cantar, perquè durant les hores que cantaven s'estalviaven molts de versos i la gola ho agraià.

Exemple 1:

Música.

Segon vers: *El Delta
de l'Ebro tiene*

S'atura la música.

Cançó:

*Eres digno de admirar
que el Delta de l'Ebro tiene,
con sus inmensas llanuras,
sus arrozales tan verdes,
donde se admira el turismo
con sus lagos transparentes.*

(Teixidor)

Exemple 2:

Música.

Gest amb la mà.

S'atura la música.

Cançó:

*Tot s'està motoritzant,
mare com està este món.
Si no t'atropella un cotxe,
t'atropellarà un camión,
i als que anem a la muntanya
mos tocarà anar en avión.*

(Canalero)

2n: La incorporació de la llengua catalana al cant de jota a partir de mitjan segle XX, fet que, poc a poc, s'anirà incorporant al cant fins a substituir el castellà com a llengua de la jota tortosina.

*La Rondalla
del Canalero
a la vora del riu
Ebre, a Tortosa.*